

O priimku Stanonik

Priimek *Stanonik* ima danes v Sloveniji 395 nosilcev, od teh je 307 v gorenjski statistični regiji, njegova razvojno starejša različica *Stanovnik* pa ima 193 nosilcev, od teh 133 v osrednjeslovenski statistični regiji.¹ Bezlajev Začasni slovar slovenskih priimkov navaja priimek *Stanonik* za Kranj, okolico Celja, okolico Ljubljane, Ljubljano in Maribor, različico *Stanovnik* pa za Kamnik, Kranj, Logatec, Krško, okolico Ljubljane, Novo mesto, Radovljico, Jesenice, Ljubljano, Slovenske Konjice in Maribor.²

Obravnavani priimek je na SAZU s polletno prekinitvijo stalnica od leta 1981. Njegov izvor iščemo v narečni skupini, kjer je njegovo žarišče in je tudi najpogostejši, torej na Gorenjskem. V gorenjščini se je dvoglasnik *ou* kakršnega koli izvora monoftongiral v dolgi *o*. Tako je v gorenjščini iz *poldne* nastalo *pone*, kar je mdr. razvidno v gorskem imenu *Ponca* iz prvotnega *pôdnica*, tj. 'gora, nad katero je sonce opoldne'. Iz *rov* 'krčevina', kar je prevzeto iz bavarško srednjevisokonemške razvojne stopnje **rout*, je na Gorenjskem nastalo *rot*, kar imamo tudi v priimku *Rotar*, ki se drugje glasi *Rovtar*. Ključ za razlago imena je torej izhodišče *Stanovnik*, saj šele to ime omogoča morfemsko analizo. Če je *Borovnik* prebivalec ob boru ali borovem gozdu, *Lipovnik* prebivalec ob lipi ali lipovem gozdu, *Plazovnik* ob plazu, *Ježovnik* na ježi, je torej *Stanovnik* prebivalec stana. In kaj je *stan*? *Stan* v malo starejši slovenščini pomeni zlasti 'zgradba' in 'stanovanje', torej 'prebivališče'. Iz tega bi sklepali, da je *Stanovnik* prvotno 'prebivalec prebivališča'. A kje je tu *differentia specifica*, saj menda vsi prebivamo v kakem prebivališču?! Tako imenovanje zato ne bi bilo smiselno, zato bo treba etimološko razlago ponatančiti.

Priimka ne moremo smiselno rešiti na prvi pogled. Drugi pogled pa načeloma odpira dve možnosti. Prva je izvajanje po konverziji iz občnega imena *stanovnik* v pomenih 'prebivalec' in 'stanovalec', ki je tvorjeno iz samostalnika *stan* v pomeni 'prebivališče',³ kakor je npr. *duhovnik* tvorjeno iz *duh*, *redovnik*

¹ Statistični urad Republike Slovenija, Imena (25. 9. 2022).

² Bezlaj 1974: 573.

³ Iz tega pomena besede *stan* je tvorjen današnji izimenski glagol *stanovati*, katerega etimološki pomen je 'biti prebivalec'.

iz *red*, *godôvnik* iz *god* ali *čarôvnik* iz *čar*.⁴ Naglas se je v danes uporabljenih tvorjenkah ustalil na dvoglasniku *ov*, in sicer večinoma padajoči, le v tvorjenki *duhóvnik* je rastoči. Pleteršnik za večino teh besed navaja končniški naglas: *godovnik*, *redovnik*, vendar samo *duhóvnik*. SSKJ navaja naglas na priponi le v zastarelih besedah, in sicer *darovnik*, *polovnik*, *sadovnik* in *stanovnik*. A po tem poskusu razlage bi spet umanjkala *differentia specifica*, saj smo vsi prebivalci. Iz besede v pomenu 'stanovalec' bi sicer utegnil nastati priimek, a navedeni pomen je pri tej besedi v slovenščini znan le na vzhodu, zlasti v Prekmurju, ne pa tudi na Gorenjskem. In kar ni zanemarljivo: občno ime *stanovnik* je v pisnih virih potrjeno šele v 19. stoletju, medtem ko je priimek starejši.

Druga možnost drugega pogleda je obetavnejša. Pleteršnik navaja samostalnik *stan* tudi v pomenih 'ograda za drobnico ali živino, zlasti v planini',⁵ in celo 'čreda pribl. 40 ovac'. V ali ob ogradi je navadno tudi pastirsko ali planšarsko bivališče, ki je del stana in se tudi samo imenuje *stan*.⁶ Prvi nosilec priimka je torej najverjetneje označeval prebivalca takega pastirskega ali planšarskega bivališča.

Verjetnost, da je opisana razlaga pravilna, utrjujeta interpretaciji dveh dejstev.

(1) Kmet pri Svetem Joštu z današnjim hišnim imenom *Stanovnik*, se leta 1498 omenja kot *im Stano*, torej 'v stanu'.⁷

(2) Krajevno ime *Stolnik* [stou'ni:k] pri Kamniku se leta 1493 omenja kot *Stanawnikg*.⁸ Srednjeveško ime je zelo verjetno tvorjeno iz besede *stan* v pomenu, ki smo ga identificirali kot osnovo obravnavanemu priimku, današnje pa iz njegovega sinonima *stol*, ki je znan tudi v pomenu 'ograda za živino'.⁹

Literatura

Atlas Slovenije 1985. Ljubljana: Mladinska knjiga.

France BEZLAJ 1974: *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Ljubljana: SAZU.

Rudolf BADIJURA 1953: *Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

⁴ Tako prva izdaja SSKJ. Druga navaja enake toneme, vendar na fonetično širokem *o*.

⁵ *Atlas Slovenije* 1985 navaja zaselke *Lepi stan* pri Zagradu na Dolenjskem, *Na stanu* med Idrijo in Žirmi in *Ovčji stan* ter *Stari stani* na Menini planini. Ime zaselka *Stan* jugovzhodno od Mirne je leta 1436 in 1455 zapisano po nemško remotivirano kot *Stain*.

⁶ Badijura 1953: 275, ki v tem pomenu navaja še množinsko obliko *stani*, tvorjenki *stanič* in *stanišče* ter več sinonimov, mdr. *koča*, *bajta*, *stalo*, *prestajališče*, *uta*.

⁷ Kos 1975: 569.

⁸ Slovenska historična topografija (18. 1. 2023).

⁹ Izraz v tem pomenu navaja Badijura 1953: 275.

Milko KOS 1975: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)*. II N–Ž. Ljubljana: SAZU.

Maks PLETERŠNIK 1894–95: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.

Slovenska historična topografija: <https://topografija.zrc-sazu.si/>.

Statistični urad Republike Slovenija, Imena: <https://www.stat.si/ImenaRojstva#/names/top-Names>.